

Nem mehetünk el szó nélkül a gyors bankjegycserék mellett. Ezek oka a nagy méreteket öltő bankjegyhamisításokban keresendő, amely jelenség a papírpénzek terén nem új keletű, hanem már a papírpénz kibocsátás kezdetétől létezett. A XX. század elején a papírpénzek előállításának folyamán még nem voltak olyan biztonságtechnikai eljárások, mint manapság. Több címetet is hamisítottak, így pl. az 1907-es 20, illetve az 1910-es 100 koronást is, melyről körrendeletben tájékoztatták a pénzügyi hatóságokat és az állami pénztárakat, a hamisítványok jellemzőinek leírásával az egyes címletek kapcsán.⁴⁰ Előbbi megjelent Bécsben, Prágában és Triesztben is, tehát egymástól távoli helyeken, ami azt feltételezi, hogy jelentős számú hamisítvány készülhetett. A hamisítványok több ponton, pl. színben, papírvastagságban és egyebekben is eltértek a valódi bankjegyeiktől, tehát egy élesebb szemű ember képes volt felismerni őket. Egy példa, hogyan is „dolgozott” egy hamisító: „A hamisító a valódi bankjegy magyar és német képeről photomechanikai úton és rajzolással a kék jegyképről és az alapnyomatról nyomtató lemezeket készített, és ezekről a hamisítványt a valódinak kb. megfelelő színnel fehér velinpapírra nyomta.”⁴¹

Összefoglalás és kitekintés

Az arany valutarendszerre való áttéréssel az Osztrák-Magyar Monarchia pénzügyi rendszere megszilárdult, a valutarendezés tehát sikeresnek mondható, habár a tiszta aranyvalutát nem sikerült megvalósítani. Ennek ellenére a korona Európa, sőt a világ egyik legerősebb és legjobb valutájának számított az első világháború kitérésékor. Mivel az előző pénzügyi rendszer ezüst I forintosai értékpenzként a korona-fillér pénzügyi rendszer fennállása idején végig forgalomban maradtak, emiatt a kortárs pénzügyi szakemberek a Monarchia aranyalapon nyugvó valutáját joggal nevezték sántának. A korona inflációja 1918-ig mérhetőnek mondható, s csak az elvesztett világháborút követően vett nagy lendületet, ahogy ez az egyre növekvő címleteken keresztül jól nyomon követhető, egészen a legmagasabb, egymillió koronás címletig. A pénzügyi stabilizációt 1925-ben egy új pénzügyi rendszer, a pengő-fillér bevezetésével sikerült megoldani.

Molnár Péter

Kalotaszeg iskolái Trianon után

A XIX–XX. század fordulóján Kalotaszegen a korszerű népoktatást a magyar állami iskolákban folyó tanítás jelentette. A kalotaszegi református felekezeti iskolák a modern polgári oktatást bevezető Eötvös-féle népiskolai törvény követelményeinek nehezen tudtak megfelelni, emiatt az egyházközségek fokozatosan lemondtak iskolafenntartó jogukról a magyar állam javára és a református iskolák épületeit, felszerelését átadták állami iskolák szervezésére. Jellemző a bánffyhunyadi iskola esete, ahol 1874-ben a református egyház a református iskola 3 hold 330 négyzetöl telkét a rajta lévő épületekkel, felszereléssel haszonbérbe adta a magyar állami iskolának, a szerződésben azonban kikötötte, hogy a tulajdonjogát a jövőben is fenntartja, valamint azt, hogy az ingatlant csakis magyar iskolának adja bérbe. A magyar állam a megegyezés szerint az egyháznak évente 600 korona bért fizetett.

A XX. század első évtizedének végére Kalotaszeg iskolahálózatában jelentős változások történtek, a felekezeti oktatás háttérbe szorult, az állami oktatás pedig számbeli súlyával, szervezettségével, anyagi lehetőségeivel a vidék népoktatásának irányítója lett. Az 1910–1911. tanévben Kalotaszegen a 42 iskola közül 33 állami 6 református felekezeti, 2 községi és 1 EMKE iskola működött.

⁴⁰ 1911. évi 3.367/P. M. számú körrendelet valamennyi pénzügyi hatósághoz és állami pénztárhoz az 1910. évi 100 koronás bankjegyhamisítványok ismertetése tárgyában. 1911. szeptember 5. In: PK. 1911. 24. sz. szeptember 10. 775–777. old.; 1911. évi 3.785/P. M. számú körrendelet valamennyi pénzügyi hatósághoz és állami pénztárhoz az 1907. évi 20 koronás bankjegyhamisítványok ismertetése tárgyában. 1911. október 8. In: PK. 1911. 26. sz. október 10. 820–821. old.; 1911. évi 126.349. P. M. számú körrendelet valamennyi pénzügyi hatósághoz és állami pénztárhoz az 1907. évi 20 koronás bankjegyhamisítványok ismertetése tárgyában. 1911. november 14. In: PK. 1911. 29. sz. november 20. 895–896. old.; 1912. évi 45.216. P. M. számú körrendelet valamennyi pénzügyi hatósághoz és állami pénztárhoz az 1907. évi 20 koronás bankjegyhamisítványok ismertetése tárgyában. 1912. április 23. In: PK. 1912. 12. sz. május 1. 295–296. old.

⁴¹ PK. 1911. 29. sz. november 20. 895. old.

Az 1914–1918. évi első világháborút Magyarország elvesztette és az országot súlyos területi veszteségek érték, Erdély magyarsága – közte a kalotaszegi is – kisebbségi helyzetbe jutott. Kolozsvár 1918. évi szomorú karácsonya után hamarosan Kalotaszegre is bevonultak a román csapatok. A katonai megszállást követte az új hatalom fokozatos berendezkedése, amelynek természetes következménye lett a magyar intézmények megszüntetése, több magyar iskola bezárása. Az új imperium ezen a túlnyomóan magyar lakosságú területen a megszüntetett magyar iskolák helyébe román állami iskolákat igyekezett szervezni.

Bánffyhunyadon – a vidék központjában – történt az első iskolakisajátítás: 1919. szeptember 26-án a magyar iskolát román iskolává alakították, két osztályt indítottak többségében környező román falvakból hozott tanulókkal, a 25 tanterem többi részében a román hadsereg katonai raktárakat rendezett be. A helybeli református egyház ekkor, hogy a magyar gyerekek ne maradjanak tanítás nélkül, egy magánlakásban református iskolát szervezett, amit a román jegyző rövidesen bezárattott.

1919. október 26-án Bokor Márton lelkipásztor az iskola tanerőit a következő formában értesítette: „Református iskolánkat a román hatóság karhatalommal besukatta. Kérem az összes tanerőket, hogy osztályaikat azonnal boesássák haza. A tanulóknak megmagyarázandó, hogy további intézkedésig tanítás nem lesz, de legyenek türelemmel, semmitől ne féljenek, mert ez az állapot csak rövid ideig (talán csak egy hétig) fog tartani. A növendékek útján – a lehetőségig – a szülők is megnyugtatódnak, hogy előbb-utóbb az iskola újra meg fog nyílni, s nincs szükség arra, hogy más iskolába vigye egyetlen szülő is a gyermekét. Az iskola újból való megnyitását közölni fogjuk. A beiratkozási céduláját mindenki jól megőrizze és ha az előjáróság járni fog a be nem iratkozottak számbavételére, csak azt mutassák, mely hivatva van igazolni, hogy ők a ref. iskolába már beiratkoztak! Egyszóval türelem és kitartás!!!”

Ebben a helyzetben a kalotaszegi egyházközségek megpróbálták védekezni, a régi szerződések hatályának megszűntével visszaigényelték iskolafenntartó jogaikat és megkezdték újjászervezni református felekezeti iskoláikat. Az új hatalom erre úgy válaszolt, hogy a hunyadi primpréter, az iskolarevizor – különböző okokra hivatkozva – kezdte bezáratni a református iskolákat: 1920-ban Kőrösfőt (november), 1921-ben Magyarapust (május), Magyarfenest (június), Ketesdet (szeptember), 1922-ben Egerest (október), 1923-ban Nyárszót (február), Hidalmást (március), Magyarzombort (április), Bánffyhunyadot (szeptember, újra), Kalotaszentkirályt (október), Bogártelkét (december).²

A román állami iskolahálózat fokozatosan kialakult, megerősödött, majd megpróbálta magához vonzani a magyar tanulókat azáltal, hogy magyarul is adtak elő. Később azonban a ezeket az ún. magyar tagozatokat elrománosították illetve megszüntették. Az 1923–1924-es tanévben Kalotaszegen már csak 12 református magyar felekezeti iskola működött a következő falvakban: Bábony, Farnas, Jákótelke, Kispetri, Magyarbikal, Magyarókeréke, Nádasdaróc, Sárvasár, Sztána, Tordaszentlászló, Vádkó, Zsobok.³

1924. július 24-én megjelent az állami elemi oktatásról szóló törvény az ún. „lex Anghelescu”, amely csaknem két évtizeden keresztül meghatározta az ország népoktatását, megkeserítve a magyar tanítók sorsát. A törvény a felekezeti iskolákba is bevezette a román állami tantervet és ezáltal a magyar kalotaszegi iskolák kényelvűvé váltak, ugyanis az iskolákban kötelezően román nyelven tanították a román nyelvet, a román történelmi, földrajzi és állampolgári ismereteket. A magyar tanítókat nyaranta kéthónapos tanfolyamokra küldték, ahol román nyelven tanulták az előbbi tantárgyak módszertanát, pedagógiai gyakorlatát, majd képesítési vizsgát tettek. Amennyiben a tanítók a vizsgán másodjára sem feleltek meg, elvesztették állásukat, a tanügyben szerzett jogaikat, egyszóval az utcára kerültek. A magyar tanítók teljesen kiszolgáltatott helyzetben voltak, ugyanis az iskolarevizorok bármikor újabb tanfolyamokra és vizsgákra utasíthatták őket. (Anghelescu nevéhez fűződött a kisebbségek által lakott megyékben a „kultúrznák” létrehozása, valamint az iskolákban a névelemzés és a származáskutatás bevezetése is!)⁴

¹ Bokor Márton: Egyházközségeink története. Kalotaszegi Magyar Református Naptár. Cluj 1937. 106–130. old.

² Kimutatás a református iskolák betiltásáról. Kolos-kalotai Református Egyházmegye Levéltára (Kolozsvár). E.123.

³ Kimutatás a Kalotaszegi egyházmegyében működő református felekezeti tanítókról (1924–25). KKEhml.vt. E.119.

⁴ Törvény az állami elemi oktatásról (1924). Nagyvárad. Ford.: Dr. Papp János.

A törvény szerint az állami és a felekezeti elemi iskolák 7 osztályosak, amelyek két szintből álltak: az I–IV. osztályos alapfokozatból és az V–VII. osztályokból a kiegészítő fokozatból. Ez utóbbi fokozatban folytatódott és megerősítést nyertek az első fokozatban tanultak.

Az első négy osztályban előírt tantárgyak a vallás, román olvasás, írás, nyelvtan, a magyar tannyelvű iskolákban a magyar olvasás, írás, nyelvtan, számtan, román történelmi, földrajzi, állampolgári ismeretek, természetrajz, egészségügy, rajz, ének, testnevelés, kézimunka, a falvakban gyakorlati földműves munka (fiúk), háztartási ismeretek (leányok) voltak. Heti óraszám 24–28 (I–IV.) és 12–24 (V–VII.) között változott.

A két világháború között Kalotaszeg református felekezeti iskoláiban szakképzett tanítók működtek; a 12 tanító közül Nagyenyeden heten, Kolozsváron és Székelykeresztúron ketten-ketten szereztek diplomákat.⁵ 1936-ban minősítésük hatnak ideiglenes (provizorikus), akik véglegesítő vizsgára köteleztettek és hatan véglegesített tanítók.⁶ Háromszékről öten származtak, kalotaszegi születésűek hárman voltak: a Bábonyban tanító Lénárt Ferenc (született Türebén 1863-ban), a Farnason működő Antal Béla (szül. Sztána, 1879) és a Kispetriben tanító Pócs Ferenc (szül. Bánfűhunyadon, 1901). Ezekben az években kezdték pályájukat Kalotaszegen azok a tanítók, akik később egész életükben a vidéken tanítottak, mint a magyarókeréki Técsy Berta, a kalotaszentkirályi Demeter Tibor és a magyarbikali Kupa István.

A tanítók fizetése szerény jövedelmet nyújtott: 1927-ben Lénárt Ferenc (Bábony) évi 33 ezer leit, Debreczeni Emma (Tordaszentlászló) 21 ezer leit, Jászberényi Mihály (Magyarbikal) 16 200 leit kapott. (Ebben az időben az átlagos tanítói fizetés 30–40 ezer lei között volt!).

Az egyházközséggel kötött szerződés szerint a tanítók többségének a pénzbeli fizetés mellett természetbeni járandóság és néhány hold szántóföld használata is járt. Kovács Lajos zsoboki tanító az évi 11 820 lei fizetés mellett 60 véka búzát és 1,6 hold földet, Hadas Ferenc sztánai tanító pedig 9340 leit, 80 véka tengerit és 5 hold földet kapott.⁷

A Kalotaszegi egyházmegye iskolahálózata az 1938/39-es tanévben a következő volt:

	db	Tanulók száma	%
1. Román állami iskolák			
– román tagozat száma	29	2560	71
– magyar tagozat száma	8	539	15
2. Református felekezeti iskolák	12	498	14
3. Beiskolázatlanok száma		176	
4. Összesen	49		

Megjegyezzük, hogy a tanulólétszám a 7–15 éves református tanköteles gyerekekre vonatkozik, akiknek 86%-a román állami iskolába járt és akiknek 71%-a csak román nyelven tanult.⁸

Kalotaszeg iskolahálózata 1940 őszén – a második bécsi döntés után – teljesen megváltozott, de ez már új fejezetet jelent a vidék iskolázásának történetében.

Sebestyén Kálmán

⁵ Kimutatás..., 1927. KKEhmLvt, E.159.

⁶ Kimutatás..., 1936. KKEhmLvt, E.251.

⁷ Kimutatás..., 1927. KKEhmLvt, E.159.

⁸ Kimutatás..., 1938. KKEhmLvt, E.262.